

Edvard Grieg'den mektup var!

Esinini Norveç halk müziğinden alan, Romantik dönemin önde gelen bestecilerinden olan Edvard Grieg'in hayatının son günlerinde kaleme aldığı mektuplarından İstanbul'a kadar uzanan anılarda bir düşsel yolculuk...

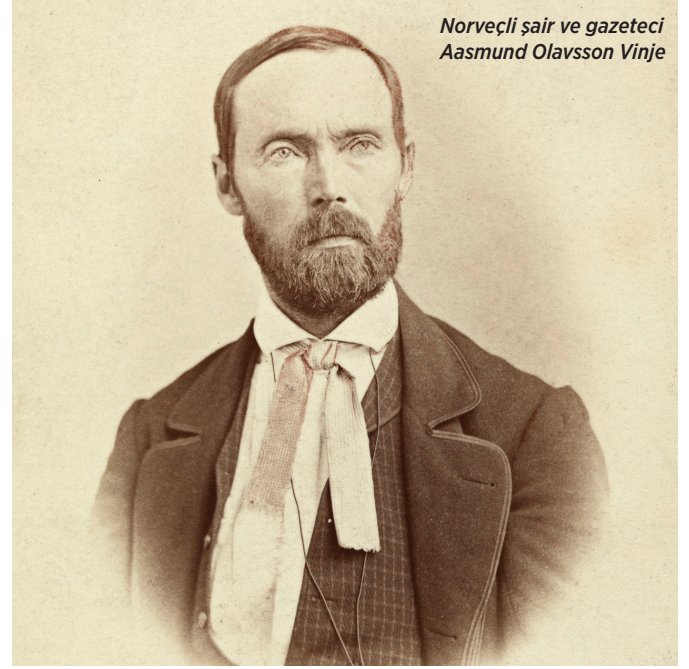

Vefatına sadece beş ay kala, henüz 64 yaşını doldurmamış olan, baba tarafından kökleri İskoçya'ya uzanan Norveçli besteci Edvard Grieg 19 Nisan 1907 günü, kaldığı Leipzig'in meşhur Hotel Hauffe'undaki odasında,

en yakın arkadaşlarından Frants Beyer'e her zaman olduğu gibi içten bir mektup kaleme alıyordu. Son derece yorucu bir öğleden sonra ziyaretinin ardından, haykırmamak için kendisini zor tutarak, o ara ıstırap duyduğu kalça ağrıları içerisinde odasına geri dönmüştü. Fiziksel bitkinliği kadar, dimağına düşen yorgunluk ve giderek iyice bozulan sinirleri de besteciye bir hayli hırpalıyordu. "İnan bana, ne çok defalar yanımda olmamı isterdim" diye yazmıştı arkadaşına, "Bilhassa Berlin'de; çünkü orası gerçekten de doruk noktasıydı. Bir bilsen Filarmoni Orkestrası nasıl çaldı. Hepsini de son derece disiplin içerisinde; bir söyleneni bir daha tekrar etmeye hiç gerek yok". Berlin konseri sonrası sıra sıra aileler besteciye tebrike gelmişlerdi; "İki oğluyla gelen bir anne, gözleri yaşlar içerisinde, evlerinde müziğimin kendilerine ne kadar neşe verdiğini ve senelerdir hayatlarında ne kadar büyük bir yere sahip olduğumu hiç tahmin edemeyeceğimi söyledi. Ne söyleyebilirim? Tanrı bana yardımcı olsun; neredeyse benim de gözlerim yaşaracaktı" diyordu Grieg. Üstelik böylesine duygusal bir ruh hali içerisinde, o gün postadan çıkan ve hiç beklemediği bir kart da bestecinin otel odasındaki masasına ulaşmıştı: "Bugün İstanbul'dan bir kart aldım; orada bir Çek dördüsünün mükemmel bir şekilde icra ettiği Yaylı Çalgılar Kuvartet'i'nden dolayı bana teşekkür ediyorlar." Bu satırları Peer Gynt Yayınevi'nden 2001 yılında çıkan *Edvard Grieg: Letters to Colleagues and Friends* kitabındaki 48 numaralı mektupta okurken şaşırmadan edemiyorum. Hiç akıllara gelirmiydi 1907'nin İstanbul'unda Grieg'in dördlüsünü dinleyip de besteciye bir hayran kartı postalayan birisinin, ya da birilerinin olabileceği?

Belki de Grieg'in kaleminden çıkma "Constantinople" kelimesiyle ilk olarak irkildiğim o sayfadan bir ünlemle gözüme takılan bu mektup hiç beklemediğim bir şekilde beni bestecinin iç dünyasına doğru, Leipzig'deki o otel odasının içine daha da yakından bir anda çekivermişti. Ve devam ettim satırlarını okumaya: "Ve genel olarak, dağ gibi yığılı duran bu mektupların çoğu beni çok duygulandırıyor. Bunu bu şekilde hissediyor olmam çok garip! İçimi sıcak bir şükran duygusu

Hiç akıllara gelir miydi 1907'nin İstanbul'unda Grieg'in dördlüsünü dinleyip de besteciye bir hayran kartı postalayan birisinin, ya da birilerinin olabileceği?

Norveçli şair ve gazeteci
Aasmund Olavsson Vinje

kaplıyor ve daha iyi bir insan olma hissini beraberinde getiriyor. Bunun beni bu şekilde etkiliyor olmasının sebebi hiç şüphesiz ki 64 yaşına yaklaşıyor olmamdan dolayı. Genç olsam beni hiç de bu kadar etkilemezdi. Ama bu bağlamda 64 yıldan ötürü doğrusu mutluyum, her ne kadar "Güzel bir şey bile bir gün ölecek!" sözü gerçek de olsa. Demek istiyorum ki içimde şu an dolaşan bütün o güzellik hisleri de bir gün ölecek. Var olmanın verdiği mutluluk artık benim için hüznü bir mutluluk. Şu cümle bunu tam anlamıyla ifade ediyor: "Hak ettiğimden çok daha fazlasını aldım ve artık her şey yok olmalı." Ve bu noktada Grieg mektubuna ara vermişti. Esasında "Hak ettiğimden çok daha fazlasını aldım ve artık her şey yok olmalı" sözleri onun Opus 33, No. 2 Varen (Son Bahar) şarkısında bestelediği Norveçli şair ve gazeteci Aasmund Olavsson Vinje'nin (1818-1870) aynı isimli şiirinden alınmaydı. Piyano ve şan için toplam 12 şarkıdan oluşan albümün ikinci eseri olarak bestelenen *Son Bahar*'ı Grieg 1880'de kaleme alır almaz, sadece enstrümantal bir parça olarak da yaylı çalgılar orkestrası için aranje etmişti. Bu parça Opus 34, *İki Elegiac Melodi* olarak bilinen setin ikincisini oluşturacaktı. Kısacası müziğiyle çoktan notalara döktüğü o hüznü Grieg, bir zamanlar konservatuvarında öğrenci olarak okuduğu Leipzig'de şimdi kelimelere dönüştürüyordu. Ve masasında da İstanbul'dan kendisine yollanmış olan kartpostal duruyordu.

Edvard Grieg belki İstanbul'a hiç gelmemişti, ama Boğaz'ın havasını hiç olmazsa bir bestesinde solumaya çalışmıştı. Güneş, Asya kıyılarının tepelerine vurup, vadiler aydınlanırken, Sultan'ın Boğaziçi'ndeki sarayında dolgun açmış kırmızı güller sere serpilmmişti. Geçen günle birlikte güneş yavaş yavaş uzaktaki minareleri öperken, gökteki hilal parıldar ve yıldızlar yavaş yavaş ışıklarını yakarken, dans eden harem kadınları arasındaki bir odalık Süleyman'ına kavuşabilmeyi hayal ediyordu. Saraydaki hayali bir cariye'nin karşılıksız aşk öyküsü Danimarkalı tarihçi yazar Carl Alfred Bruun'un (1846-1899) *Odaliskens synger* (Şarkı söyleyen odalık) adını verdiği romantik bir şiirine konu olmuştu. Sultan Süleyman hiçbir zaman Boğaz kıyısında bir sarayda oturmadığına göre 19. yüzyılda kaleme alınmış bu şiir romantik olduğu kadar fantastik öğeler de taşıyordu; ama muhtemel ki her yaratıcı insanın eserinde olduğu üzere, Bruun'un kendi içinde duyduğu hislerin bir aynası olarak kaleme alınmıştı. Şiir, Grieg'in de dikkatini

Grieg'in *Odalisken synger* şarkısı

Eski bir kartpostalda Haydar Paşa Garı ve İskelesi

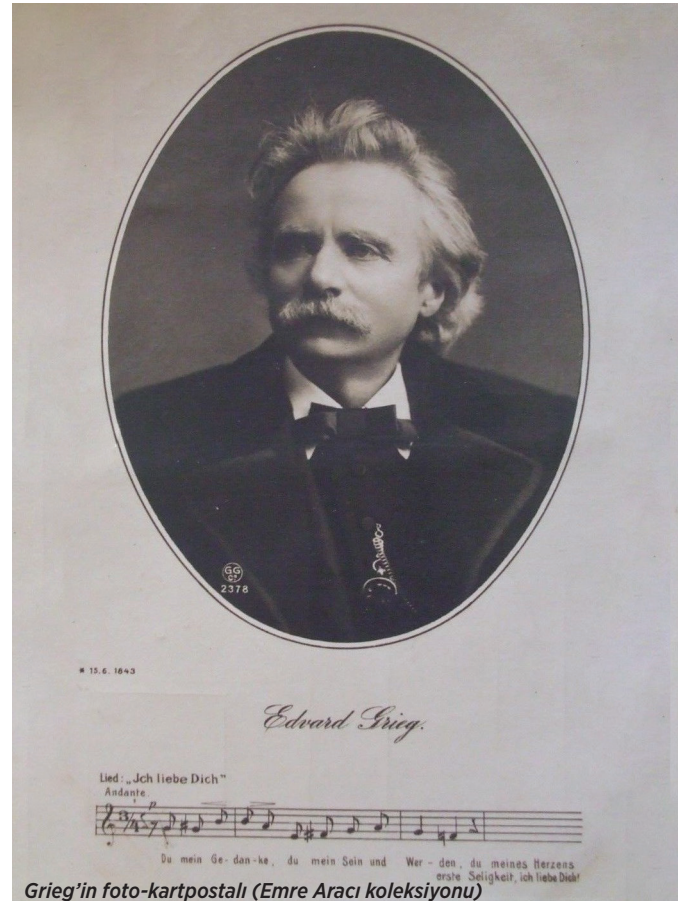
çekmekte gecikmemiş ve sözleri üzerine 1870'te aynı adlı bir şarkı bestelemişti. Bestecinin şarkılarını *The Songs of Edvard Grieg* kitabında inceleyen Beryl Foster'a göre şiirdeki kelime oyunlarından doğan muğlak ve egzotik doku şarkıda sık sık ani değişiklikler gösteren tonal yapıda ifade bulmuştu. Açılışta piyano eşliğinde tekrarlanan ritmik figürler ise sanki şiirde betimlenen Boğaziçi'nin kıyıya çarpan dalgaları hissini dinleyiciye veriyordu. Parçaya hâkim olan aşırı kromatizm ve disonansla birlikte melodideki armonik minör dizileri ise şarkının sanki bir peçe arkasına gizlenmiş oryantal dokusunu dolaylı olarak hissettiriyor gibiydi. 1870 yılının ilk aylarını, gittiği bursla İtalya'da geçiren Grieg bu seyahatinde en nihayetinde Franz Liszt'le de yüz yüze tanışabilmiş ve kendisine göstermek üzere sunduğu bir

dizi kompozisyonu arasında, belki de Macar piyanistin o topraklara 1847'de yapmış olduğu seyahati de düşünerek, *Odalisken synger*'ı da dahil etmeyi uygun görmüştü. Liszt'in eser hakkında ne düşündüğünü bilmemekle birlikte, yarattığı şarkıyla kendisinden 20,000 kat daha fazla tutku sergilediğini besteciye yazan Bruun'un sonuçtan memnun kalmış olduğu apaçık ortadaydı. Grieg de memnun olmalıydı ki *Odalisken synger* 1872 Temmuz'unda Nordiske Musikblade tarafından yayımlandı.

Boğaz kıyısındaki bu cariyenin şarkısından yükselen nağmeler Boğaziçi'nin sularına düştü mü bilinmez, ama 4 Ocak 1903 Pazar günü İstanbul'da verilen bir konserde Paul Lange Bey'in piyanoda eşlik ettiği, Dresden'de okumuş İsviçreli soprano Marie Bélart, Grieg'in *Im Kahne* (Sandalda)

Avusturyalı piyanist Percy Grainger

Grieg'in foto-kartpostalı (Emre Aracı koleksiyonu)

şarkısını İran Büyükelçiliği'nde verilen bir konserde seslendirmişti. Konsere ev sahipliği yapan Büyükelçi Mirza Rıza Han (1846-1939) son derece kültürlü ve şair bir diplomat olarak başlı başına bir karakterdi. İstanbul'dan sonra gittiği Monaco'da Monte Carlo'nun en egzotik evlerinden olan ve bugün Villa İsfahan olarak bilinen, o zamanki adıyla "Şair Evi" anlamına gelen Villa Danichgah'ı inşa ettirecek buraya yerleşecekti. Büyükelçi Mirza Rıza Han'ın İstanbul'daki konseri hakkında *Le Moniteur Oriental* gazetesinin 6 Ocak 1903 tarihli sayısında çıkan uzun kritik yazısına bakılırsa, sesinin hacmi çok fazla olmasa da kulağa hoş gelen renkli tınısıyla Marie Béart dinleyicisini seslendirdiği Grieg şarkısıyla oldukça etkilemişti. Üstelik aynı konserde İstanbul doğumlu Henri-Charles Wondra Bey, muhtemelen o gün beraberinde getirdiği 1702 yapımı Stradivarius kemanıyla ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın, *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında, keman çalan kahramanı için "Düşünün, bir gecede meşhur piyanist Profesör Hegye'i bile getirtmiş!" dediği Macar asıllı Geza da Hegyei'nin piyanoda eşliğiyle, Grieg'in Do minör, 3. Keman ve Piyanonun seslendirmişti. "Bu geceler alafranga musikisinin çevik, kuvvetli, cerbezeli ve çâlak [atik] sesleri, Ada'nın bütün bu Nizam semtini doldurmuş. Hatta Adalılar'ın bazıları 'Ali Nizami Bey'in köşkünde yine konser var!' diye gelirler, çalgıyı sokaktan, yolun karşı tarafında bulunan setteki çamların altından dinlerlermiş. Bu geceler, kalpler gibi heyecanlanan kemanlar dile gelir, ah neler neler söylemiş"; işte Hisar'ın kaleminde o yılların İstanbul'undan, bir roman kurgusunda dahi olsa, son derece gerçek bir tablo. Muhtemelen Grieg'in eserleri de aynen o gazetenin duyurduğu gibi daha nice İstanbul gecelerinde, mehtaplı köşk veya yalı konserinde yankılanmış olmalıydı.

Aynı gazete Grieg'in İstanbul'da çalınacak bestelerini ilan ederken o hafta Haydar Paşa Garı'nın önündeki rıhtımda inşaatı tamamlanan yeni vapur iskelesinin bir gün öncesinde açılmış olduğunu da okurlarına duyuruyordu. Eski bir kartpostalda buharlı Şirket-i Hayriye gemilerinin yanaştığı o iskeleye bakarken kim bilir ne çok piyano ya da keman derslerine gidip gelen öğrencilerin, ya da Lange Bey dahil, müzik öğretmenlerinin o devir İstanbul'unda bu gemilere binmiş olduğunu düşünüyorum. Bu arada Hisar, Ali Nizami Bey'in "alafranga musiki" dünyasını tanımlarken enteresan bir tesadüfle o gün Grieg'in eserlerini seslendiren kadroda yer alan Lange Bey'e de romanında atıftan geri kalmamıştı: "Ali Nizami Bey, bazı geceler, köşküne Profesör Lange'nin orkestra takımını getirerek konserler tertip eder ve bu müsamerelere Ada'nın yerli, ecnebi bütün kibarlarını davet edermiş. Maestro Lange herhalde bahriyemiz miralaylarından ve Muzikai Humayun'danmış. Sarayın mı, yoksa Ertuğrul Vapur-u Hümayun'unun mu bando muzika şefiymiş. Onu bu geceler ben de iki üç kere görmüştüm. Ufak tefek yapılı, alıngan tavırlı, pembe tenli, kumral veya açık sarışın saçlı, nazik, biraz da delişmen hissini veren ve gariptir, biraz da Ali Nizami Bey'e benzeyen bir adamdı. Lambaların ve piyano üstündeki mumların ışıkları önünde, piyano çalmaya başlamadan evvel notaları karıştırırken öyle mühim ve kutsi bir şeyler yapan bir hali vardı ki geçen bütün karışık ve kanlı senelere rağmen hatırımdan hâlâ silinmemiş."

Hotel Hauffe'ta saat akşamüzeri beş olmuş ve Grieg yarıda bıraktığı mektubuna geri dönmüştü. O akşam operada Richard Strauss'un *Salome*'sini görecekti. Ancak gitmekte o kadar da arzulu değilmiş gibi gözüküyordu. *Salome*'nin daha önce Hofoper'de (bugünün Viyana Devlet Operası) bestecinin idaresindeki bir temsiline katılmıştı. Mektubuna "Bu eserde gerçekten de kulağa garip şeyler geliyor" cümlesini ekledi. Zira parlak bir tekniğe rağmen, bu opera ona göre tam anlamıyla sanatsal bir çöküşü ifade ediyordu. "İnançla yazılmış olduğuna inansam bestecisine şapkamı çıkartacağım" diyordu, ama *Salome* işte tam da bu noktada başarısızdı. Çünkü esasında her şeyin üstünde sadece sansasyonel olmak için bu opera kaleme alınmış gibiydi ve bu da Grieg'e göre sanatsal anlamda ciddi bir suçtu. "Müzik nereye gidiyor?" diye soruyordu Bey'er'e. Sonra da "Bunun yanında Wagner bile Mozart sayılır!" yorumunu ilave etti. Ama insanlar yine de tıklım tıklım dolduruyorlardı operayı her gece. Bu sadece "İmparator'un Yeni

Grieg : Sonate en do mineur, pour violon et piano ; Wondra bey et M. Hegye'.

a) Tomaso Giordano (1744): Aria Caro mio ben ;

b) H. ydn Viardot : Canzonnetta de concert ;

c) Grieg : In Kalme ; Mile Marie Béart, accompagnée par le Mr Paul Lange.

a) Chopin : Chant polonais ;

b) Poldini : Marche mignonne ;

c) Rubinstein : Etude ; M. Hegyei.

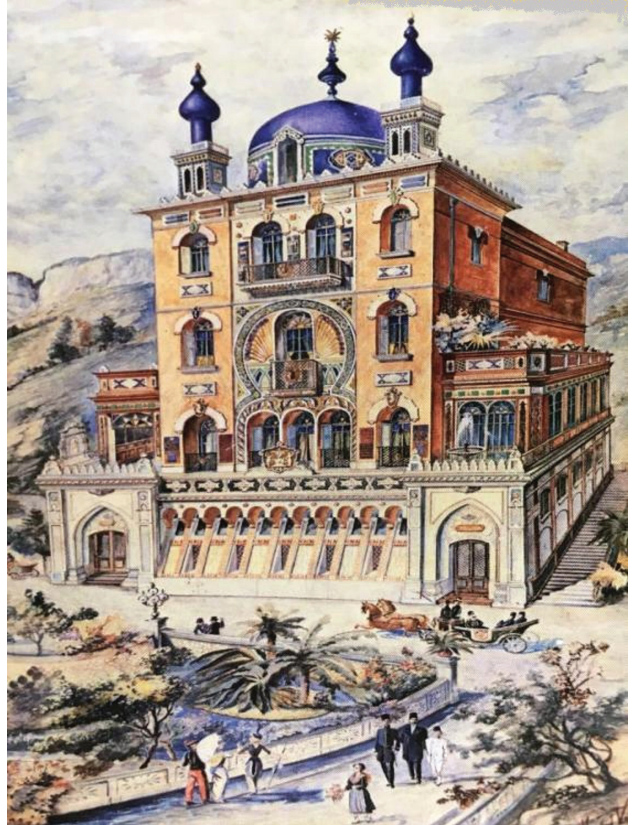
a) Schuman : Réverie ;

b) Mendelssohn : Canzonetta ; Quatuor à cordes.

2 Ocak 1903 tarihli *Le Moniteur Oriental* gazetesinde Grieg'in eserlerinin de yer aldığı konser programı.

İran Büyükelçisi Mirza Rıza Han (ressam Henri Gervex)

Mirza Rıza Han'ın Monaco'daki evi Villa Danichgah

Grieg'in Salome için duygularını okurken bugünün sanat ve müzik dünyası içerisinde hâlâ romantizmin o hiç sönmeyen ateşini içinde taşıdığını bilen yaratıcı insanların yazgılarının esasında hiç değişmemiş olduğunu görmemek imkânsız.

Elbiseleri" olabilirdi. "Ne hissediyorlar bilemiyorum? Ben müziği hassas kulaklarımınla dinlerken kendimi çıldırarak gibi hissediyorum; hatta o kadar ki oradan süratli bir şekilde koşup gitmeyi istiyorum." Grieg'in Salome için duygularını okurken bugünün sanat ve müzik dünyası içerisinde hâlâ romantizmin o hiç sönmeyen ateşini içinde taşıdığını bilen yaratıcı insanların yazgılarının esasında hiç değişmemiş olduğunu görmemek imkânsız. "Bach ve Beethoven gibi sanatçılar yüksekliklerde kiliseler ve tapınaklar kurdular. Bence insanlar için kendilerini mutlu ve evde hissedebilecekleri barmaklar inşa etmek istedim sadece" diyen Grieg'in bu samimiyetinden, sanal dünyanın o suni dev aynasından uzak durmak ihtiyacını duyanlar bol bol feyiz alabilirler. Nitekim "Bir şeyler yaratırken kendi kabuğuna çekilebilme ve etrafındaki her şeyi unutabilme yeteneğine sahip olmak; ortaya güzel bir şey çıkartabilmenin tek şartı bence. Bütün bu süreç bir muamma" diyen de Grieg'den başkası değil miydi?

İstanbul'dan Leipzig'e ulaşan bir kartpostal, beraberinde ne de çok hisleri tetikletmişti, artık kendisi için Batı gökyüzündeki güneşin giderek alçalmakta olduğunu çok iyi bilen Grieg'in şuurunda o 19 Nisan 1907 Cuma günü. "Güneşim çoktan alçaldı"; bu kelimeleri 1906'da Londra'da tanıştığı Avusturalya doğumlu piyanist Percy Grainger'a yazmıştı Grieg. Kendisinden neredeyse 40 yaş küçük olan bu karizmatik, yakışıklı ve enerjik genç piyanist, pili tükenmekte olan hasta besteci üzerinde büyük bir etki yaratmıştı. Grieg, Grainger'ı Londra'da Sir Edgar ve Lady Speyer'in evinde ilk olarak tanımıştı. O davette Grainger bestecinin Opus 66, *Norveç Halk Şarkıları*'nı ve Opus 72, *Halk Dansları*'nı piyanoda seslendirmişti. "Biz İskandinavların böyle bir dehayı sevmekten başka çaresi yok" demişti Grieg konser sonrasında. Hatta birlikte Opus 16, La minör Piyano Konçertosu'nu seslendirmeyi dahi teklif etmişti. 1907 Leeds Festivali'nde besteci orkestrayı idare edecek Grainger ise solist olacaktı. Hazırlıklar için 1907 Temmuz'unda Grainger, Ali Nizami Bey'in Büyükkada'daki ahşap köşkünü andıran, Edvard ve Nina Grieg'in Bergen yakınlarındaki bugün müze olan evleri Trolldhaugen'a vardı. Konçerto üzerinde birlikte

düzenli olarak çalıştıkları 10 gün süren bu ziyaret, Grainger'ın sonradan Grieg'e yazmış olduğu teşekkür kartına bakılırsa, son derece verimli geçmişti; "Sevgili Üstat... Sizinle geçirmiş olduğum bu inanılmaz derecede mutlu birlikteliğin ardından olağanüstü eserlerinizin nasıl yaratılmış olduğunu az çok daha iyi anlayabiliyorum. İnsanların yaratmış oldukları eserleri sonuçta kendileri değil midir?" diye yazmıştı Grainger. Grieg ise aynı derecede etkilenmişti bu ziyaretten; genç arkadaşına yolladığı son mektubunda hayatının akşamını zenginleştirdiği için ona teşekkür etmişti. Bu gerçekten de Grieg'in son mektuplarındandı; çünkü besteci Grainger'ın ziyaretinden sadece birkaç hafta sonra, 4 Eylül 1907'de Bergen'de hayata gözlerini yumdu. Leeds Festivali'ndeki ortak konser projesi de böylelikle ne yazık ki gerçekleşemedi. Le Moniteur Oriental gazetesini tararken gözüme iliştiği üzere Grieg'in vefat haberi İstanbul basınında da yer almıştı; hatta gazete 12 Eylül 1907 tarihli sayısında 1904'te besteciyi Trolldhaugen'da ziyaret eden Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm'in Nina Grieg'e yollamış olduğu başsağlığı mesajını dahi kelimesi kelimesine yayımlamıştı.

İngiltere'nin East Sussex bölgesinde buharlı trenlerin hâlâ uğradığı Northiam köyünde 15. yüzyıldan kalma Great Dixter'da Christopher Lloyd'un (1921-2006) yarattığı bahçeyi gezip de o eski eve bakarken "Grieg'in insanlara mutluluk vermek için yaratmak istediği ev böyle bir yer olabilir miydi?" diye düşünüyordum. O gün Rye kasabasında, bir zamanlar Amerikalı yazar Henry James'in oturduğu Lamb House'un yakınındaki, küçük bir kitapçıdan satın alınan Keats'in 1887 Cassell's National Library baskısı *Endymion*'una not düşülen şu satırları okurken buna inanmamak neredeyse imkânsızdı: "Kaybolanı iade etmekte ve iyileştirmekte doğanın sınırsız gücü olduğunun bir hatırlatması." Tıpkı Edvard Grieg'in, "Du mein Gedanke" sözleriyle açılan şarkısının birkaç ölçüsünün yer aldığı ve sanki besteciden gelircesine bir mektup zarfında bana ulaşan orijinal foto-kartpostalının o mucizevi anı hatırlattığı gibi...

Emre Aracı'nın *Andante*'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.

